

HEGEDŰS ANDRÁS

Móra Ferenc egyetemi évei

Móra Ferenc 1897 szeptemberében kezdte meg tanulmányait földrajz-természetrajz szakos hallgatóként a budapesti egyetemen, s 1902. május elsején lett a *Szegedi Napló* munkatársa. Az eltelt öt esztendő írónk életének egyik igen jelentős és ugyanakkor legkevésbé ismert és feltárt szakasza. Az irodalomtörténészek — erről a pályaszakasról szólván — Móra Ferenc visszaemlékező, vallomásos jellegű írásaira hagyatkoztak alapvetően.

Móra Ferenc 1897 szeptemberétől a századvég Budapestjén új életforma keretei közé került. Új világot ismert meg, a kapitalizálódó nagyváros világát a maga sajátos törvényeivel, életszemléletével. Azokkal az egyéni értékekkel, amikkel Kiskunfélegyházán még méltán szerzett magának megbecsülést és elismerést, a kapitalizálódó fővárosban a kiszolgáltatottság és magárahagyatottság kietlen, sivár mélyébe hullott. Láttá és megszenvedte a kapitalizálódó társadalom irányító elvét, az önzést, az egoista törtetést; feljajdult, mikor nyilvánvalóvá vált előtte, hogy az önérdek fölébe kerekedik a köz érdekének, hogy az egyéni haszon hajszolása kiírt minden eszményt és másokért való áldozatot. Móra egyetemi évei idején megőrizte erkölcsi énjének humánus értékeit, de ekkor változott meg alapvetően a viszonya a társadalomhoz éppen azért, mert egyéni élményként élte át a társadalom nyomorát és a feudálkapitalizmus embertelenségét.

De ekkor kezdte másképpen látni az egyetemes világrend kérdéseit is. Móra természetrajz-földrajz szakos egyetemistaként a természettudomány új gondolatait szívta magába. Megrendült az Istenbe és a vallás vigaszába vetett hite. Az élet, a halál és a létezés többi nagy kérdésével való szembenézés, az új hit és új cél keresése mozgatta, forrósította gondolatait. Nagykorú akart lenni, önállóvá akarta küzdeni magát, aki már elégtelennek érezte a hagyományos eszméket, de bizton nem tudott megnyugtató válaszok birtokába jutni. Ettől kezdve lett vívódó, útkereső, minden titok nyugtalan, szenvedélyes vizsgálója Móra.

Mórának, a századforduló emberének új életérzése és szemlélete épült bele akkori írásaiba: leveleibe, naplójába, felkutatott verseibe, publicisztikájába.

Móra 1897. szeptember első napjaiban költözött fel Budapestre. Menyasszonya bátyjával, Walleszhauzen Gyulával együtt bérelt szobát. A kiskunfélegyháziaktól erre a címre sürgette, várta a leveleket: Budapest, Józsefváros, Gyöngytyúk utca 10. sz. I. e. 32. ajtó.

Már az első nap „egy krajczár nélkül” lógott „ég és föld között az Isten kezében”. 10 forinttal a zsebében érkezett a fővárosba, de a havi lakbér, az egyetemi köri tagdíj és az index kifizetése után 20 krajczárja sem maradt: az érettségi bizonyítvány másolatának hitelesítési díját már nem tudta kifizetni. „És ha valamelyik héten bélyeg nélkül kapnál levelet, ne haragudj meg érte!” — vallotta be koldus-

Negyven éve, 1934. február 8-án halt meg Móra Ferenc.

sorsát menyasszonyának, Walleszhauzen Ilonának. A menyasszonya előtt feltárta, de öreg szülei előtt — amíg lehetett — titkolta, rejtegette szegénysége szegyenét. Az 1879. szeptember 12-i levelében a szülei nyugalmáért és életkörülményeiért aggódó gyermeki szeretet így szólalt meg: „Hanem arra nagyon kérek Ilonka téged és mindnyájatokat, hogy az édesanyáméknak mindezekről a dolgokról egy betűt se szóljatok. Mert inkább meghálnék éhen, inkább, minthogy elvegyem az édesanyám véres verejtékkel szerzett filléreit. Inkább meghálnék a Dunaparton szabad ég alatt, minthogy elvegyem a húgom könyveinek az árát. Inkább járnék télen nyári ruhában, minthogy elrabolnám az édesanyám megrongyoskodott filléireit. Mindenre, a mi szent, kérek benneteket, ha csak egy kicsit szerettek engem, ha nem akartok nekem szomorúságot okozni: ne szóljatok erről a bolondos soromról az édes anyáméknak!...”

Móra azzal a reménységgel érkezett Budapestre, hogy testvérbátyja, Móra István — népszerűsége és tekintélye révén — azonnal álláshoz juttatja. Nem így történt. Sőt bátyja részéről az állásszerzésben nem tapasztalt olyan igyekezetet, amilyent nehéz helyzetében joggal elvárt volna. Nem csoda, hogy szeptember vége felé, amikor az októberi lakbér kifizetésének ideje közeledett, így szakadt ki belőle a keserű csalódás: „Hát ez az a sokat emlegetett szeretet? Hát ez az a vér, az a testvéri vér, mely soha vízzé nem válik? Hát hogy tesz velem idegen ember, ha a testvérem könnyel fordul el tőlem?”

Végre szeptember 24-én — bátyja közvetítésével — felkereste Holló Lajost, a *Magyarország* szerkesztőjét. Holló Lajos országos híró ellenzéki, függetlenségi politikai vezér volt, s 1887-től 31 éven át a kiskunfélegyháziak követe az országgyűlésben; testvérbátyja, Holló László pedig, a „jó negyvennyolcas ember” 1886-tól a kiskunfélegyházi gimnázium igazgatója, így a gimnazista Móra Ferenc nevelője. Holló Lajos mint képviselő jól emlékezett Móra Ferencre, a Kossuth-párti foltozó szűcs fiára, a verseket író, ünnepi beszédeket mondó gimnazista diákra. „... értésemre adta — írta a Hollóval folytatott beszélgetésről —, hogy előbb is gondolt már ő én rám, mikor még föl se jöttem. Ha jogon volnék, eszközölné ki a számomra ösztöndíjat. Így azonban nem teheti. Hanem a correctúránál akármelyik pillanatban kész alkalmazni havi 25—28 frttal, de nem ajánlja: 12-től 6-ig köllene ülnöm büdös, ólmos, mérges nyomdai levegőben, nem is ebédelhétnék, se az egyetemre nem járhatnék rendesen. Gondoljam meg a dolgot. A szerkesztőségben jobb fizetéssel alkalmazna. De akkor meg reggeltől estig le lennék kötve. Tehát jól gondoljam meg a dolgot.”

Meggondolta, s a korrektori munkát vállalta el. Igen ám, de néhány nap múlva fizetnie kellett az októberi lakbért. Olyan szorító helyzetbe jutott, hogy fel kellett tárnia sorsát, életkörülményeit a szülei előtt. Tőlük kellett segítséget kérnie, pedig jól tudta, hogy ők várják a támogatást Pestre került fiuktól. Szeptember 25-én ezt írta menyasszonyának: „... Az idő eltelt, állásom még most sincs, elseje itt van. Ahhoz rövid az idő, hogy correcturával megkeressem öt-hat nap alatt azt a 6—7 forintot. Pedig inkább nem ennék addig egy falatot se, csak elő bírnám teremteni. Még téglát hordani is elmennék: de rövid az idő. Mi van még hátra? Az, a mitül legjobban félek, legjobban irtózom, a mit legjobban szégyellek: azokhoz fordulni, a kiken nekem köllene segítenem: az édes anyámékhöz. Gondolhatod, micsoda lelki küzdelmembe, mennyi kínomba került, míg elszántam erre a lépésre. De köll! Más-kép kidobnak a lakásombul. És én nem bännám: lennék hazátlan csavargó, az Isten hidege majd csak megvenne valahol: de élnem kell — te miattad, te szent, te drága, te édes, te jó, te mindenem, te üdvösségem!

Nem lehet tovább hazudnom, nem lehet tovább titkolnom a helyzetemet az édes anyámék előtt. Pedig majd megszakad a szívem, mikor azt a levelet elküldöm nekik! Te olvasd majd el és vigasztald őket, ha nehezükre esik az a nyomorult pénz! Ha nem küldenek, még egy módod van, de attul Isten mentsen!

Istenem, mire jutottam! Látod, kiesett a könny a szemembül! Sírva írom ezeket

a sorokat! Milyen, milyen nyomorult vagyok. És nincs, a ki letörülje a könynyemet!...”

Amikor ezen a súlyos akadályon túljutott, a korrektori állással legalább az a keserves állapota megszűnt, hogy „kereset nélkül”, „könnyes szemekkel” kóboroljon Budapest utcáin. Már egy ilyen mondat is kiszaladt a tolla alól: „Csak neki szokok már ennek az örömtelen életnek, bár mindig-mindig sajog haza a szívem.” Összemelegedett testvérbátyjával is. A lapok kezdték közölgetni a verseit. Menyasszonya édesanyjának ezt írta egyik verséről: „... csak azért küldtem be álnév alatt, hogy ne vádoljanak azzal, azok a nyomorult népek, hogy a Pista neve miatt közölték...” Egy színmű megírásának a tervével is foglalkozott, a Nemzeti Színház 2000 forintos pályázatán kívánt részt venni vele.

Elfoglaltsága viszont kevés időt engedett. Reggel öt órától késő estig kínos pontossággal, szinte órarendszerűen kellett beosztania minden percét. A menyasszonyához írt levelekben sorjázta a hajszoltság miatti panaszos kifakadások: „Sokat dolgozom, keveset beszélek; a munka úgy elfoglal, hogy a szórakozásnak épen nem érzem szükségét.” „... majd leragadnak a szemeim a fáradságtul, annyit dolgoztam ma. Reggel nyolcztul tizenkettőtig az egyetemen, fél óra alatt meg köll ebédelnem és fél egytől este féltízig a Magyarországnál dolgozok. Azt hiszem, karácsonyig megkeresek úgy 50—60 frtot, — hanem azt is természetesnek találhatod, hogy tíz felé már alig bírom a szemeim nyitva tartani.”

Szigorú takarékosásra fogta magát. A szórakozásra sem ideje, sem kedve nem volt. Lemondott az otthoni melegről is, novemberben úgy tervezte, hogy december elsejétől kezdi a fűtést. Gémbereedett ujjait a lámpaüvegen vagy a gyertya lángjánál melegítette. Ez volt az az időszak, amikor a szoba hidege elől a Rókus-kórház földszinti konyhájának ablakaihoz menekült, „azoknak a rossz ablakain tódult ki a gőz, amely meleg is volt, ételszagú is”. Takarékoskodott, nem magáért, hanem azért, hogy öreg szüleit támogatni, segíteni tudja. November 11-én, Márton napján már kedveskedett is az apjának: „a megfösvénykedett pár forintot” pipát vett és küldött neki. „Nem hízelkedésből vettem, csak azért, mert tudom, hogy nagy örömet szerzek vele — írta menyasszonya édesanyjának november 10-én —. Nem is akarom, hogy Pistáék megtudják, nehogy azt mondják, hogy nekem ilyenre is telik. Pedig úgy gyűjtögettem lassankint, nem cigarettáztam, akármennyit csúfoltak érte...”

A hajszolt élettempó, a fagyoskodás, a rendszertelen étkezés legyöngítette szervezetét. December közepén rátört a betegség. „Betegen, láztul gyötörve, hét órai munkátul halálra fáradva” írta Ilonának e sorokat: „Nem tudom, mi bajom. A nyomda rémítő melegében is elő-elővesz a hideglelés, a láz mind kihányja a számam...” „Nagyon megnehezedett fölöttem az Isten keze. Reggelre a vánkosom, a paplanom facsaró víz lett az izzadástól, úgy hogy másikat köllött kérnem — mégis egész éjjel reszkettem és dideregtem, annyira fáztam. Reggel nem bírtam fölkelni, csak most délben — mert muszáj, mert testem, lelkem meg van véve azon a nyomorult egy-két forintot.”

Most érezte magát igazán tehetetlennek és elhagyatottnak! Így öntötte ki panaszát a december 11-én menyasszonyának írt levelében: „Írtam én már verset elhagyatottságrul, száműzöttségürül, árvaságrul — hanem úgy látszik, a sors a magam nyomorúságán akar mindnyájára megtanítani. Most tudom csak: mit tesz kiszakadni azok közül, a kik aggódó figyelemmel nézték minden lépésem, a kik osztottak a keserűségemben, gyógyítottak, ha fájt valamim, védelmeztek, ha bántott valaki — kiszakadni olyan emberek közé, a kik nem törődnek velem, élek-e, halok-e, a kiknek nem panaszkodhatom, mert úgy se értenek meg, a kik közt nincs egy se, a ki egész lelke melegével fordulna hozzám!”

Háromhónapos pesti élete után, november 20-i levelében enyhe iróniával és humorral rajzolta meg önportréját. A külsejéről így írt: „... olyan vagyok, ... mint valami elszegényedett zsidóeklézsiának bánatos saktere. Sovány, mint a hétszük esztendő és sápadt, mint a hót tyúk és annak felette rém-bojnyik. A kinek olyan nyavalyája van, hogy gyönyörűsége telik a sáppadt érdekes színben és bozontos nagy hajban, az csak engem nézzen meg! A hajam hosszabb már, mint a Holló Katié és

ragyogó fekete, mint a szurok. Hanem a szakállam veres. Mert szokj hozzá engem szakállal elképzelni: elül, az államon kis hegyes spanyolszakáll, a mely azonban karácsonyig tekintélyes hosszúságig nő..." A jellemzést így folytatta: "... olyan vagyok ..., mint az a bánatos szent az öreg templom előtt. A fejem mindég olyan szomorúan félre-formán tartom, aztán ritkán nevetek. Nem komoly vagyok, hanem szomorú." Világosan látta mindezek okát is: "... annyi rosszat, az emberek annyi bűnit, nyomorúságát, kicsiségit láttam idefönt ezalatt a hosszú három hónap alatt, mióta fönt vagyok, hogy elég lesz egész életemre."

1898 januárjában, a kollokvium időszakában nehéz helyzetbe, súlyos dilemma elé került Móra. Vallomások, visszaemlékező írásából tudjuk, hogy az egyetemen polihisztóriai szenvedélyétől és sokirányú érdeklődésétől indítva egyforma lelkesedéssel hallgatta az esztétikát, a magyar irodalmat, a földrajzot, a botanikát, a történelmet, a görög művészetet, a régészetet és a csillagászatot. A menyasszonyához írt levelekből pedig arról értesülünk, hogy délelőttjeit — ekkor nem dolgozott a nyomdában — mindig az egyetemen töltötte. A sikeres kollokviumokkal nemcsak a tudását akarta gazdagítani, erkölcsi ügyként is kezelte azt: az önmaga elé állított mérce teljesítését, és a benne bízók, a kiskunfélegyháziak reménye, hite igazolását is dokumentálni akarta vele. S hirtelen, január 11-én Holló Lajos új, külön munkával bírta meg Mórát, olyannal, ami minden idejét igénybe vette. „Tehát most két rossz között köll választanom: vagy Hollónál föl hagyok a külön munkával, a mikor magamra haragítva állásomat veszthetem, s kezdődhetnek rám nézve azok a kínos, keserves szeptemberi napok, mikor kereset nélkül, könnyes szemekkel kóboroltam az utcákon, szóval, vagy újra nyomorgok, — vagy nem colloquálhatok, a minek egy bolond következménye van: hogy aligha engedik a 15 frtot (a tandíj felét — H. A.). Ezt azonban bekeresem a külön munkával, hanem attul is tartok, hogy akkor ti magyarázatok rosszra: ha nem colloquálok. Azért írom meg, kicsim, neked: mit akarsz, hogy cselekedjem? De — az Isten áldjon meg — ne érts félre! Ha akarod: colloquálok, mert én egy hét alatt négy, öt, esetleg hat tárgyból is elbírok készülni esténként, — a mit nem dicsekvéskép mondok, mert úgysis elég jól ösmártek. Hanem akkor elveszthetem az állásom és mehetek téglát hordani, azonkívül a lelkem is, a szívem is megfacsarodik, elkeseredik. Ha nem colloquálok, megkeresem a tandíjat, mert erre a hónapra még kapok 17 frtot, februárra 25-öt, márcziusra 25-öt, külön munkára 30-at, a mibül tandíjra, lakásra köll húsvétiig 40 frt s húsvétra még marad 57 frt. De a tandíj elengedéshez is van még remény, colloquium nélkül is, az érettségim alapján..."

Elvállalta a különmunkát is, és készült a vizsgáira is. Éjjelt és nappalt egygyé téve dolgozott és tanult. Január 28-ig már négy tárgyból kollokvált, s még egyből akart vizsgázni. „Addig nem lélekzem szabadon. Ha kollokvium: legyen kollokvium” — írta. De minden vizsgakötelezettségének mégsem tehetett eleget, mert március 8-án ezt írta menyasszonyának: „Némi vigasztalásképp szolgáljon az, hogy a tandíjam felit egész váratlanul elengedték, csak annyit fizetek, mint első félévben: 15 frtot. Akárha kollokváltam volna..." A korrektori munkát a tanulás kedvéért nem függeszthette fel. Nemcsak magára kellett keresnie, öreg szülei is tőle várták a támogatást.

A nyomdában vállalt különmunka, a lélektelen adminisztrációs tevékenység nemcsak az idejét vette el, az idegeit is nyűtte, kimerültségét, fásultságát fokozta. 1898. február 12-én ezt a napirendet állította össze magának: „5: felkelés; 5—7 1/2: jegyzetek; 7 1/2—12: egyetem; 12—12 1/2: ebéd; 12 1/2—6: correctura; 6—7 1/2: külön munka; 7 1/2—8 1/2: vacsora; 8 1/2—10: írás." Ezt a megjegyzést fűzte hozzá: „Látod, édes bogaram, mennyire el vagyok foglalva. Sétára nem jut egy árva perczem se, olvasásra szinte nem, írásra kurta másfél óra!"

Holló Lajos felismerhette, hogy Móra kiszolgáltatott helyzetben van, a korrektori álláshoz egzisztenciális okok miatt ragaszkodni kényszerül. Vissza is élt munkaadói pozíciójával: nemcsak este, hanem hajnalban is berendelte adminisztrációs munkára a diákot. Móra most döbönt rá igazán, hogy mit jelent neki a fővárosi élet: tanulás helyett keserves kenyérkeresetet, alkotó élet helyett lélektelen robotot.

Március 8-i levelét nem lehet megrendülés nélkül olvasni: „...már vasárnap este félve feküdtem le a hétfői reggeli munka miatt. Reggel ötkor elmentünk hazulról, nyolczig dolgoztunk a correcturában. Akkor áthívatott Holló. Már akkor tudtam, minék. Reggel'nyolcz órától délután három óráig étlen-szomjan, anélkül hogy az alatt az idő alatt csak föl is keltem volna a székemről, írtam szakadatlan. Mikor hazajöttem... olyan voltam, mint a részeg. Alig tudtam magamról valamit.

Ma este öt után megint énvelem íratott félkilenczig. Reggel pedig megint be köll mennem hét órakor...

Most már mondjátok meg, kicsim, mire érdemes élni? Olyan vagyok, mint az örült. Keserűség és fájdalom, düh és a jövőendő dicsőség álma kavarog a lelkemben. Düh, fájdalom, keserűség a miatt, hogy mért köll nekem tízannyit szenvednem, mint másnak. És a dicsőség álma: mikor énnálam mind kisebbek lesznek ezek az emberek! Mert így nem élet az élet!...

De bocsáss meg, én üdvösségem, bocsássatok meg édes drágáim: nagyon elkapott a fájdalom, pedig megfogadtam már, hogy nem panaszkodom. Bocsáss meg érte!”

1898. február 25-e és április 21-e között naplót írt. Ki kellett kiáltania magából panaszait, csalódásait, kételyeit, a hitetlenségben is hitet, kiutat kereső vívódásait! E bonyolult, kusza, vergődő lélek vallomásait tartalmazó naplóból most a szociális elesettségre, a kiszolgáltatottságra utaló mondatokat idézem: „...az idáig való életemtül megundorodtam.” „Kidobva egy kétségbeejtő sivatagba, a hol minden van, csak tisztesség nincs, a hol nekem nincs senkim, a testi nyomorúságok összefognak a lelkiekkel. Nincs, a ki fölvarrjon a ruhámra egy leszakadt gombot, nincs, a ki megkérdezné, mi bajom, ha elborul a homlokom, nincs, a ki észrevenné, hogy kivan a nyakkendőm kötője és nincs, akinek eszibe jutna azt mondani: te jó bolond, te, panaszoldj, panaszoldj ki magad!” „Kétségbeesetten, lehajtott fejjel, nedves szemmel bolyongtam az utcán egy krajczár nélkül és nem volt Isten, a kihez fohászokodjam, hogy lásson bele a nyomorúságomba! Szomorúan, lenézetten, munkátul elgyötörtén néztem le az irodaablakból az átvevő, lóto futó emberekre — szomorúan és éhesen —, mert még egész nap nem ettem semmit!...” „Ez az élet nem élet. Halálra fáradok, gyöttrődök hitvány, haszontalan munkával, szellemem elernyed, erőm elgyöngül, és nem teszek semmit. Mennyi, mennyi lelkesedéssel, tervvel, reménységgel jöttem én ide — és elhagy minden, minden! Segítenem köll magamon! Legyen a mai nappal vége ennek a nem nekem való életnek!”

S az életnek egészen kicsi öröme, apró ajándéka elég volt ahhoz, hogy Móra lelkének mélyebb rétegéből — a megmaradt optimizmus, a törhetetlen hit jeleként — felszivárogjon a derű és az öröm. 1898. február elején a Baross u. 81. szám alatti új lakásba költözés vidította fel. Igaz, itt már hárman húzódtak össze, de legalább tisztaság fogadta őket, mindhárman dunnával takaróztak („ami idefönt nagy szó!”), és olyan asztal állt a rendelkezésükre, amin Móra este is kényelmesen dolgozhatott. Áprilisban, az egyik verőfényes vasárnap délután a hegyek közti kirándulás emlékeztette az élet szépségére. „Minden fa olyan, mint a mennyasszony. A cseresznyék, a mandulák, a szilvák virágtengerben úsznak, a kőkénybokrok mintha fehér fátyollal volnának behúva. Az erdőkben lépten-nyomon nevetnek a globuláriák, mosolyognak a kankalínok, integetnek a kikiricsek, pirulnak a kökörcsinék, kábitanak az ibolyák. És közben füttyül a sárgarigó és fecseg-locsog a kakukk. Szedtem egész kocsiravaló virágot...” — olvassuk a város Babilonjából szabadult lélek poétikus megnyilatkozását.

Márciusban felcsillant előtte annak reménye is, hogy tartósan változtathat életkörülményein. Péterfy Sándor a neve napján rendezett vacsorára a bátyjával együtt őt is meghívta. Péterfyt a „tanítók atyjának” tartották. Joggal. Az ő nevéhez fűződik a tanítókat segélyező Eötvös-alapnak, a szegény tanítók egyetemista gyermekei részére szállást és étkezést biztosító „Tanítók Háza”-nak létrehozása. Humanista pedagógiai elveket vallott, pedagógusjelölteket tanított, neveléstudományi tanulmányokat, elemi iskolai tankönyveket írt, ifjúsági kiadványokat, köteteket szerkesztett. Jó barátság fűzte a tanítóegyesületben jelentékeny szerepet játszó Móra Istvánhoz.

A névnapi vacsorán Móra Ferenc szempontjából két fontos esemény történt. Az egyik az volt, hogy Péterfy felköszöntötte a Móra testvérek édesanyját, a kenyérsütögető asszonyt, „mint a magyarországi tanítótestület nagyasszonyát, a ki előtt mindenkinek tisztelettel köll meghajlani, fölköszöntötte, mint édes anyát, a ki igaz gyöngyöket nevelt sok nyomorgása, sok szenvedése árán”. A másik pedig az volt, hogy Péterfy maga mellé ültette Mórát, és sokáig kérdezősködött sorsa felől. „Szinte haragudott, mikor hallotta, hogy a correctúrában nyomorgok” — írta a beszélgetésről menyasszonyának.

Péterfy előbb a Pannónia vendéglő ügynevezett „szabad asztalá”-nál ingyen ebédet biztosított Mórának, majd házi nevelői állás lehetőségével biztatta. Vacsorát a bátyjáéktól kapott. Péterfy ígéretének hatására Móra 1898 szeptemberétől rendszeresen már nem is dolgozott a *Magyarországnál*, csak egy-egy napra vállalt korrektori munkát. Az ajánlott nevelői állások azonban nem bizonyultak megfelelőeknek, s ezért hónapokon keresztül ismét állás, rendszeres pénzkeresés nélkül tengette életét. El is határozta: addig nem látogat haza Kiskunfélegyházára, amíg állást nem kap. „Mert nem tettem volna ki magam annak — írta Ilonának —, hogy megint a szemedbe vágják a koldusságomat, meg az élehetlenségemet és hogy megint a szemembe mondják azt, hogy kiállhatatlan vagyok, mert sokat képzelek magamrul.” 1899. február 7-én ujjongó hangú levelet küldött menyasszonyának: „... *van állásom*. Áldja meg az Isten az öreg Péterfyt, hogy nem talált az én számomra alkalmas állást: csinált maga mellett. Talán még a héten, de legkésőbb 15-től kezdve az öreghez megyek lakni, egyéb dolgom nem lesz, mint a prepalányok dolgozatait javítani. Ezért kapok lakást, reggelit és öt forintot havonként. Másnak talán nem lenne elég, de nekem sok, — különösen ha hozzáveszem, hogy az öreg tudta nélkül correctúrával is megkeresek 4 főt tatáéknak. De a legfőbb az, hogy Péterfy mellett leszek, a ki mellett én végtelen sokat tanulok.”

Február 11-én költözött Péterfy Sándorhoz, az Óvoda út 4. szám alatti lakásba. Végre emberi körülmények közé került.

Boldog volt, hogy finom lelkű, megértő és segítő szándékú emberekkel élhetett egy fedél alatt. Péterfy Sándor húga, aki a háztartást vezette, „nagyon kedves jó öreg asszony” volt. Péterfy pedig az embernevelés művészeinek, az emberi lélek erősítőjének bizonyult: az első este, amikor Mórát vacsorára az asztalukhoz ültették, arra biztatta a félszeg és önbizalmát vesztett diákot, hogy ne legyen olyan szerény, és bízzék jobban a saját tehetségében. A vonzó jövő képét is felvázolta előtte: a diploma megszerzése után, háromévi tanári gyakorlattal pesti reáliskolai tanár lehet évi 3200 forint fizetéssel.

Móra azért örült megváltozott helyzetének a legjobban, mert Péterfy mellett új ismeretek birtokába juthatott. Későbbi pedagógiai szemléletének a forrását itt kell keresnünk, a tankönyvirásra és az ifjúsági irodalom jelentőségére is ekkor figyelhetett fel. Péterfy ismertette össze Pósa Lajossal, az új magyar gyermekköltészet egyik megteremtőjével, *Az Én Ujságom* szerkesztőjével is. Móra későbbi írásaiban a Pózával való első találkozását szegedi éveire teszi, pedig az 1899. november 16-i levelében így idézte azt a jelenetet, amikor Pósat felkereste: „Nagyon szívesen fogadott, nem volt semmi különös mondanivalója, csak éppen meg akart ösmerni. Nekem is mondta, amit Péterfynek is mondott: hogy ez a Móra Ferencz már is ér annyit, mint Móra István, már most is van akkora költői tehetség, mint az. Aztán csak arra kért, hogy Pestet itt ne hagyjam.”

Mindenesetre Móra puritán, igénytelenre fogott életének minimális feltételei biztosítottak voltak, szabad idejét nem kellett lélektelen robotba ölnie. Alkotó életformába kezdhetett.

Íróknak olyan nagy tekintélyt vívott ki magának az egyetemisták körében, hogy őt, a földrajz-termesztetrajz szakos tanárjelöltet választotta meg az Egyetemi Kör bizottsága 1899. október 23-án „az irodalom-rhetorikai szakosztály” elnökévé. Az ő hatáskörébe tartozott a hazafias jellegű rendezvények megszervezése is. 1899-től

minden nagyobb egyetemi ifjúsági ünnepélyen az ő költeményét is szavalták. Az *Egyetemi Lapokban* egyre gyakrabban jelentek meg versei és prózai írásai. Az Egyetemi Körben „házi poétánk” névvel tisztelték, tüntették ki. 1900. március 15-től ő lett az *Egyetemi Lapok* társszerkesztője.

Az egyetemi évek során Móra kijárta a lapszerkesztés előiskoláját. Még nem is sejtette, hogy egyetemi közéleti szereplésével szegedi életére, tevékenységére készült fel...

Most is hajszoltságban teltek el napjai: a szakosztály vezetése rengeteg idejét lekötötte: Péterfy Sándor mellett is becsülettel elvégezte vállalt munkáját, az írás és az egyetemi tanulmányok folytatása is időt, energiát követelt tőle.

Walleszhausen Ilona már 1899 tavaszán arra ösztönözte vőlegényét, hogy az alapvizsga letétele után menjen vidékre segédtanárnak. Móra először nemet mondott, mert azt a tervet dédelgette magában, hogy tanársegéd lesz az egyetemen évi 700—800 forintos fizetésért és 150 forint lakbérpótlékért. Erősítette ezt az ambícióját az is, hogy Mágócsy-Dietz Sándor professzor felfigyelt a kollokviumára, sőt 1899 áprilisában az egyik növénytani gyakorlat után azt is közölte vele, hogy kíváncsian várja következő vizsgáját. Mórához — később vallomásai szerint is — tárgyai közül a természetrajz állt közelebb. Nagyon szerette a növényeket, különösen a virágokat, de kedvelte a „mikroszkópi gyakorlatokat” is, sőt azon ritka természetrajz szakos tanárjelöltek közé tartozott, akik a tanulmányi kirándulásokon meg tudták különböztetni a rozsort a búzától. Nem véletlenül emlegette élete végéig rajongó szeretettel és tisztelő kegyelettel volt professzorai közül Mágócsy-Dietz Sándort. A professzor és a diák kapcsolata úgy indult, hogy remélni lehetett: Mórából Mágócsy-Dietz asszisztense lesz. Mórának az alapvizsgája azonban nem úgy sikerült, ahogy ő maga is szerette volna. Nem lett kitűnő. Ebben alapvetően a körülményei voltak a hibásak. Láttuk, hogy a vizsgák követelményei szerinti tanuláshoz egyrészt kellő idő nem állt rendelkezésére, másrészt a vizsgaidőszakban mindig kimerülten, fáradtan, tépett idegekkel hajolt a könyvek fölé. S azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Móra többet és más is akart tudni, mint amit a vizsgakövetelmények előírtak. Mindezekre gondolnunk kell, amikor az 1900. január 25-én tartott alapvizsgálat jegyzőkönyvét vizsgáljuk. „Az alapvizsgálat eredménye fokozatilag felüntetve” a következő lett: „a magyarból: jó, a természetrajzból: jó, a földrajzból: jó.” A részeredmények között rosszabb kalkulusok is találhatók: állattanból elégségesre, német fordításból elégtelenre vizsgázott. 1900 tavaszán már nem is volt olyan bensőséges kapcsolat Mágócsy-Dietz és Móra között. A Bölcsészettudományi Kar 1900. május 3-án és 4-én tartott V. rendes ülésén az egyetemi hallgatók „lecke-látogatása” körül szerzett tapasztalatokat vitatták meg. A dékán előzetes felszólítására a professzorok „írásbeli jelentéseket” adtak be. A jegyzőkönyvben — a többi között — ezt találtam: „Dr. Mágócsy-Dietz Sándor ny. rk. t. dékánilag megintendőknek véli a következő bölcsészethallgatókat: Móra Ferenc, Simon Lajos, Szöllösi Arnold.” Nemcsak arról van szó, hogy Móra más jellegű elfoglaltsága miatt nem látogatta most olyan szorgalmasan az egyetemi előadásokat, mint Pestre kerülése idején. Egy-két év eltelte után kritikus szemmel is figyelte az egyetem munkáját. Testvérbátyjával folytatott beszélgetése során is kifejezte nemtetszését az egyetemi tanárok munkája miatt. Az egyetemi tananyagot olykor-olykor képes értékűnek tartotta. Egy későbbi írásában azt is megemlítette, hogy nemcsak a nyelvészetbe utált bele, hanem a természetrajztól is megszökött. Az egyetemi oktatás módszerét még határozottabban elítélte, mert azt nem kapta tőle, amit a legjobban várt: a problémalátás, gondolkodás fejlesztését.

1900 tavaszán már Móra is beleegyezett abba, hogy kimegy valahová alapvizsgás tanárnak. Április 24-én kicsorduló jókedvvel írta levelét a menyasszonyának: „Jó az Isten. Mamának nem kell sírni, tatának nem kell aggódni a katonasági költségek miatt, — nekünk se kell talán adóssággal megkezdeni házasesetünket: az Isten gondoskodott rólunk. Sándor bácsi [Péterfy Sándor — H. A.] azzal fogadott az este: no, öcsém, tudja-e már, hogy el akarják vinni tanárnak? — Nem én, hova? —

Felső-Lövőre, Vas megyében, két hónapra, havi 80 forinttal. Az egész éjjel nem tudtam aludni az örömtől. Most sietek nektek írni, azután viszem az örömhírt Pistának.”

Április 28-án Móra el is foglalta az állást, s a június 23-i tanévzáró ünnepély után befejezte felsőlövői tanári munkásságát. A következő két esztendő Móra életének legkegyetlenebb periódusa. Előbb katonának vonult be, majd a minisztériumban vállalt ideiglenes munkát, később Kiskunfélegyházán, majd ismét Pesten kilincselte eredménytelenül állás után. A létbizonytalanság réme lebegett felette. Soha ennyire kiszolgáltatottnak még nem érezte magát, mint most. Mélyen szenvedett amiatt, hogy sorsa, jövője mások kegyétől függ. Végre 1902. május elsején a *Szegedi Naplónál* helyezkedett el...

Pesti egyetemi éveit — diploma nélkül — lezárta, befejezte. Ebben az értelemben — ahogy ő írta — „félbenmaradt egzisztencia” lett.

